

İnsanlık Tarihine Işık Tutan İlk Yerleşim Yeri: Çatalhöyük

Bir bölgenin tarihi, kültürü, jeopolitik yapısının temel taşları, bölgenin yeryüzünde sahip olduğu konumla çok yakından ilgilidir. Anadolu'nun sahip olduğu eşsiz konumu sadece Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğundan kalan değerlere ev sahipliği yapmaz, aynı zamanda tarih öncesi çağlardan beri Hitit, Frig, Helenistik Dönem, Roma, Bizans gibi birçok kültürel değeri içerisinde barındırmıştır. Çatalhöyük, Anadolu'nun zengin kültürel miraslarından biridir ve Neolitik Döneme (M.Ö. 9000- 5500) tarihlenmiştir.

İnsanların avcılık ve toplayıcılığa dayalı ekonomide, sürekli olarak konaklama yerini değiştirdiği göçebe bir yaşam tarzından, yerleşik, uzun süreli aynı yerde konakladığı ve yaşamak için gereksinimlerinin olduğu hayata geçtiği Dönem, "Neolitik Dönem" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde insanlık tarihi adına pek çok ilkler ortaya çıkmıştır. İlk kez insanlar aynı bölgede süresiz yaşayacakları ve o bölgeyi terk etmeyecekleri için, tarıma ve hayvancılığa başlamışlardır. Yine içerisinde yaşayacakları geçici barınaklardan ziyade ilk evleri kurmuşlardır. Dolayısıyla da ilk şehir düzenini kurmuşlardır ve böylece şehir planlamacılığı da ortaya çıkmıştır. Evler bir düzen içerisinde kurulmuştur bu da mimarinin varlığını gösterir. Nüfus çoğaldığı için yaz ve kış mevsimleri geçirdikleri için ürün depolama ihtiyacı duymuşlardır ve böylece ilk depolar ortaya çıkmıştır. Hayat akışı içerisinde yaşamı sürdürebilmek için oluşan ihtiyaçlar mesleklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yerleşik hayat beraberinde ekonomi oluşumunu ve ticaret anlayışını getirmiştir. İnsanlık var olduğundan beri kendinden daha üstün bir güce inanmak istemiştir. Bu da kült yapıları ve din inancını ortaya çıkmıştır. Neolitik dönem yerleşimlerindeki sanata ait izler medeniyet tarihine yeni bir sayfa açılmasına neden olmuştur.

Çatalhöyük de içerdiği zengin arkeolojik materyaller ile medeniyet tarihine ışık tutmuştur.

Neolitik Dönem yerleşimlerinin başında gelenlerden biri olan Çatalhöyük modern hayatın temellerinin atıldığı, insan ilişkilerinin toplumsal bir düzen ve birliktelik içerisinde yaşandığı, kültürel ve sanatsal izlerin bulunduğu, tarımı, sosyal hukuku, mimariyi, şehir planını ve sanatı özgün bir şekilde uygulayan ilk yerleşik düzen toplumunu temsil eden bir kenttir.

İç Anadolu Bölgesi'nin güney ucunda Konya Ovası üzerinde yer almaktadır. Konya'nın 52 km. güneydoğusunda, Çumra İlçesi'nin 12 km. kuzeyinde, Hasan Dağı'nın yakınlarında, Küçükköy sınırları içerisinde yer almaktadır.

Eski yerleşim yerlerinin zamanla toprak altında kalarak üst üste bir tepe şekline gelmiş formuna höyük denmektedir. Çatalhöyük, farklı yükseltili iki tepeden oluşur ve bu tepeler çatal şeklinde olmasından dolayı "Çatalhöyük" olarak anılmaktadır.

Çatalhöyük yerleşimi, günümüzden dokuz bin yıl önce Çarşamba Çayı'nın birikinti konisi üzerinde, Eski Konya Gölü kenarındaki 13,5 hektarlık bir alanda kurulmuştur ve yaklaşık iki bin yıl boyunca kesintisiz iskân edildiği düşünülür. Neolitik döneme tarihlenen "Doğu Çatalhöyük" ile Kalkolitik döneme tarihlenen "Batı Çatalhöyük" olmak üzere iki höyükten oluşmaktadır.

Konya halkı Çatalhöyük gibi bir kültür varlığından haberdar olsa da; arkeologlar, ilk olarak 1958 yılında James Mellart, ekip arkadaşları David French ve Alan Hall ile birlikte keşfetmişlerdir. James Mellart 1961 yılında kazıya başlamış ve 1962, 1963 ve 1965 yıllarında dört sezon boyunca Çatalhöyük'te kazı çalışmalarını sürdürmüştür.

1960'lı yıllardaki kazıların son bulmasının ardından, Çatalhöyük'teki çalışmalar 1993 yılında Profesör Ian Hodder tarafından yeniden başlatılmıştır. Hodder Çatalhöyük'teki insan yaşamına dair ayrıntıları araştırmayı sürdürmek için Türkiye'den ve dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen uluslararası uzmanlardan oluşan bir ekibi ile her yıl Çatalhöyük'teki kazı çalışmalarına devam etmişlerdir. Çalışmalar günümüzde de devam etmektedir.

Çatalhöyük halkı ilk yerleşim yeri olarak kendilerine kaynaklar yönünden zengin ovaları ve sulak alanları çevreleyen, sığ çöküntü alanları seçmişlerdir. Yerleşim yerinin civarında, sazlıkların, sazlıkları aynı zamanda mimari de kullanmışlar, kuşların ve kuş yumurtalarının, yabani sığır, domuz ve geyik gibi hayvanların bolca bulunduğu tahmin edilen bölgeleri özellikle tercih etmişlerdir. Kazılarda edinilen sonuçlar, evlerinde tahıl depolamak için alanları olduğunu, koyun ve keçileri yerleşmenin yakınındaki yüksek alanlarda otlattıklarını göstermektedir. Çatalhöyük halkının aynı zamanda Doğu Akdeniz boyunca değiş-tokuş ağları kurdukları, Kapadokya civarından gelen obsidyen ve Kızıldeniz civarından gelen sepet gibi malzemelerin ticaretini yaptıkları anlaşılmaktadır.

Çatalhöyük'te yapılan arkeolojik çalışmalar, gündelik hayata dair birçok ayrıntıyı bizlere göstermektedir. Yerleşmedeki gündelik işler, çağdaşları ve daha erken Anadolu yerleşmelerinde olduğu gibi tekrar tekrar uygulanan aktiviteler çevresinde şekillenmiştir. Bu uygulamalar, fırınları yeniden inşa etmek ve yerlerini değiştirmek; çünkü gelen ışığı yansıtmak ve is lekelerini yok etmek amaçlanır. Bu sebeple de is olan evlerin duvarlarını badanalamak gibi özen isteyen işleri gündelik hayatın bir parçasına örnek olarak gösterebiliriz. Çatalhöyük evlerinin, senede veya bazen de ayda bir, iç duvarları ve zeminleri yeniden sıvanarak 45-90 yıl boyunca kullanıldıkları düşünülmektedir. Bazı evlerin 450 defa sıvandığına ilişkin kanıtlar bulunmuştur. Çatalhöyük'te, kilden yapılmış toplar, yiyecekleri pişirmekte kullanılan çanak çömlekler, obsidyenden ve kemikten yapılmış aletler gibi temel ev eşyaları, evin içinde veya damında yapılırdı. Evlerde ve damlarda bulunan hayvan kemiği kalıntıları, yiyeceklerin de buralarda hazırlandığının bir göstergesidir.

Her ev bir depo alanına sahipti. Her evde 5-10 kişilik bir ailenin yaşadığı düşünülmektedir. Büyük olasılıkla aileler benzer türde küçük çaplı üretim ile uğraşıyorlardı. Bu kanıtlar bize evler arasında çok az farklılık olduğunu ve Çatalhöyük halkı arasında sınıf farkının olmadığını göstermektedir. Çatalhöyük'te haneler kendi kendilerine yeterli ve faaliyetleri açısından eşit durumdaydılar.

Çatalhöyük halkı merkezi bir otorite ya da yönetici bir seçkin sınıfı olmadan hayatlarını sürdürmüşlerdir. Kazı çalışmalarında herhangi bir yönetim merkezi, üst sınıfa ayrılmış bir alan izlere rastlanmamıştır. Bireyler işlerini kolaylaştırmak için gruplar halinde çalışmış olabilirler. Çatalhöyük, günlük faaliyetlerini evlerinin içlerinde veya damlarında sürdüren bireylerden oluşan, eşitlikçi ve oldukça kalabalık bir toplum yapısına sahiptir.

Çatalhöyük'te evler sosyal yaşamın merkezi sayılırdı. Birbirinden farklı amaçlara yönelik farklı birçok törensel ve dinsel kült yapılarının inşa edildiği modern kentlerin aksine, Çatalhöyük'te her türlü aktivite evde gerçekleştiriliyordu. İnsanlar eşyalarını evde üretiyorlar, ölülerini ev içlerine gömüyorlar, evlerinde sanat icra ediyorlar, gündelik ve törensel faaliyetlerde bulunuyorlardı. Çatalhöyük'te yaşayan insanların Neolitik dönemde bir inanç sistemine sahip olduklarını ve dini inançları olduğunu görmekteyiz. Ölümden sonra yaşam olduğuna inanan Çatalhöyük toplumu, ölülerini evlerin içine ve çoğunlukla uyumak için kullandıkları sekilerin altına gömüyorlardı. Evlerin çoğunda birkaç tane ölü kalıntısına rastlanır ve nadiren de olsa bir ev içinde 60'a yakın iskelet ortaya çıkarıldığı olmuştur. Kazı çalışmalarıyla tespit edilmiş ev dışında açığa çıkarılan diğer mekanlar, sadece çöplük alanları ve hayvan barınaklarıdır. Çatalhöyük evleri, bir ya da iki katlı, penceresiz ve evin girişleri damdan yapıldı. Bu evler, Çatalhöyük halkının ürettiği kerpiç tuğlalarla inşa edilmişlerdi.

Çatalhöyük, dünyadaki arkeolojik sit alanlarından sanatsal açıdan en önemlilerden biridir diyebiliriz. Çünkü Çatalhöyük'te sanat çok yoğun bir şekilde icra edilmiştir. Bunlardan bazıları, duvar resimleri ve kabartmalar, ev içi düzenlemeler, heykeller, kazıma bezeme geometrik desenler, kil mühürler ve figürinlerdir.

Yapıların içlerinde, bolca pişmiş topraktan yapılmış Ana tanrıça heykelcikleri bulunması buranın Anadolu'da en eski Ana Tanrıça Kült merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir. Ana Tanrıça'nın, bolluğu ve toprağın bereketini simgelediği düşünülmektedir. Ana Tanrıça, bir kült heykeli olarak insan şeklinde betimlenmiştir.

Ev içlerindeki sekilerde yabani boğa ve koç boynuzları kullanılmıştır. Duvar resimlerinde insanlarla hayvanlar yan yana görünmektedir. İnsanların hayvanları kızdırdığı, kuyruklarını çektikleri, onlarla oynadıkları ve av sahneleri görülmektedir. Boğa, Akbaba, geyik, ayı, leopar ve koç gibi hayvanlar sıkça betimlenmiştir.

Çatalhöyük'te insan, hayvan ve diğer tiplerde çok sayıda küçük figrin ortaya çıkartılmıştır. Bunlar ev ortamında üretilmişlerdir. Bunların bazıları trenselsel amaçlarla kullanılmış olabilir, ancak figürinlerin çoğunun gündelik kullanıma sahip olmaları daha kuvvetli bir olasılıktır.

İlk yerleşenlerden 1400 yıl sonra Çatalhöyük terk edilmiş ve sakinleri yerleşmenin yakınındaki diğer alanlara yerleşmeye başlamışlar. Aşırı nüfus artışı, kaynakların tükenmesi ve iklim değişikliği gibi birçok sebebin üzerinde durulsa da bu değişikliğin neden gerçekleştiği kesin olarak bilinmemektedir.

Çatalhöyük, arkeolojik kalıntılar ve burada sürdürülen bilimsel çalışmalarla dünya çapında bir n kazanmıştır. Çatalhöyük', araştırmacıların yanı sıra, her yıl fazlaca yerli ve yabancı turist ziyaret eder. İnsanlık tarihindeki önemi dolayısıyla 2012 yılında UNESCO'nun Dünya Mirası listesine alınmıştır.

Kazılar Çatalhöyük'n geçmişine farklı bakış açılarıyla ışık tutabilmek için devam etmektedir.